

практичного ведення господарсько-кооперативних спілок автор підготував бібліографічний покажчик літератури, де зареєстровано 50 видань українських книг і періодики з питань кооперації, опублікованих від кінця XIX ст. до 1910 р. у Львові та Чернівцях. Дотримано тематичний розподіл матеріалу, систематизований у 15 розділах. Кожна частина покажчика, що включала повний бібліографічний опис, супроводжувалась анотацією довідкового характеру чи оцінкою книги автором. Своім покажчиком А.Жук прагнув продемонструвати життєздатність української кооперації краю, підкреслити зростання кооперативної літератури.

Паралельно з організацією с.г. товариств у 90-х роках XIX ст. в Галичині заснуються українські господарсько-кооперативні установи.

Історія українського кооперативного руху краю бере початок від 1883 р. із заснуванням «Народної торгівлі», яка згодом стала центром його споживчої кооперації. Проте значного розвитку с.г. кооперація змогла набути тільки в 20 - 30-х роках XX ст. Вона охоплювала різні боки господарського життя галицького села: кредитування і споживання, заготівлю і збут, переробку й експорт, намагалася захистити економічні й соціальні права селян.

Очоловав організаційно-ревізійну роботу кооперації РСУК (1904), в обов'язок якого входило кооперативне навчання, підготовка й видання відповідної літератури, що, в свою чергу, зумовлювало необхідність її систематизації та популяризації.

Зв'язок теорії з практикою викликав появу серії книг, розрахованих, з одного боку, на підготовленого фахівця, який працював у кооперативних установах, з другого - на масового читача, не байдужого до проблем справи. Серія «Бібліотека Ревізійного союзу українських кооператив» (1926-1939) стала одним зі шляхів поширення досвіду роботи української кооперації.

Було видано 80 книг, об'єднаних спільною тематикою. Структура продумана і являє собою збірку науково-популярних матеріалів, де висвітлювалася діяльність РСУК, «Центросоюзу», «Центробанку», «Народної торгівлі», кооперативних з'їздів та зборів, фахових підручників для кооперативних курсів самоосвіти, популяр-

но-пропагандистської літератури, до якої можна віднести художні твори з кооперативних тем К.Малицької, І.Керпицького, А.Косовського. І підручники, і наукова література відзначалися багатими статистичними матеріалами й цікавими теоретичними висновками.

Переклади кооперативних видань зарубіжних дослідників Д.Ресселя, Ш.Жіда, що увійшли до серії, дають можливість ознайомитися з досягненнями світової думки в цій галузі.

Популярності серії сприяло те, що її редагував відомий учений К.Коберський. До «Бібліотеки РСУК» увійшло сім його книг, зокрема «Кооперативний буквар» (1928) з багатою бібліографією (80 назв), рекомендованою для кооперативного навчання.

Крім К.Коберського, авторами більшості книг серії були активні громадські діячі Галичини, керівники центральних кооперативних установ, теоретики й практики кооперативного процесу Ю.Павликовський, Й.Раківський, І.Витанович, О.Луцький.

Бібліографічні списки, що подавалися у деяких книгах серії, мали книготорговий характер. У повнішому вигляді (70 назв) книготорговий цінник видань вміщено у книзі Ю.Танчаковського «Як зберігати товари у споживчій крамниці» [ч. 61], де вказувалась книгарня, в якій можна було придбати рекомендовану на продаж літературу. Проте більшість книготорговельних списків було складено незадовільно: при описі книжок не наводилися підзаголовкові дані, відомості про час видання і кількість сторінок, не розкривався зміст видань. Найбагатшу прикнижкову бібліографію у вигляді рекомендаційного списку мало видання «Кооперативна пропаторка», де подано список кооперативної літератури під назвою «Лектура для пропаторки» (40 назв), систематизувалась у семи розділах теорія, історія, ідеологія кооперації, організація, кредитова кооперація, крамарство, жінка і кооперація.

Бібліографічні описи в прикнижковій бібліографії «Бібліотеки РСУК» містили корисні відомості про місцезнаходження видань, про існування різних примірників. Часто бібліографію доповнювали статистичні таблиці про кількість видань, випущених друкарнями в Галичині.

Янна Чепуренко

Закон про обов'язковий примірник і національна бібліографія: досвід роботи

Закон про обов'язковий примірник є реальною базою функціонування системи національної бібліографії (НБ). Від стану законодавчого забезпечення системи обов'язкового примірника (ОП) залежить розвиток і функціонування в країні НБ. Тому першим кроком на шляху створення чи вдосконалення вже існуючої системи НБ лежить розробка і прийняття закону про ОП. Чітке визначення в законодавстві депозитаріїв обов'язкових примірників та їх ролі в системі НБ, видового складу депонованих документів забезпечить повноту відображення в бібліографічних покажчиках національних інформаційних потоків.

Щоб визначити роль бібліотечних об'єднань у функціонуванні системи «закон про ОП - національна бібліографія», автор звертається до досвіду в цьому питанні міжнародних бібліотечних об'єднань. Провідна роль у цьому питанні належить такій авторитетній організації, як Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій (IFLA).

У 1963 р. було підготовлено й опубліковано довгострокову програму IFLA, в якій серед інших завдань намічено вивчення стану законодавчого забезпечення системи ОП у різних країнах і проведення дослідження зв'язків між НБ та законодавством про ОП у них [2]. Програму було схвалено 29-ю сесією IFLA (Софія, 1963). Було вирішено розробити й опублікувати за допомогою ЮНЕСКО керівництво по ОП, яке містило б у собі принципові положення закону про обов'язковий примірник [6, с.5]. Таку роботу було проведено, і в 1968 р. опубліковано «Проблеми обов'язкового примірника» [4] - дослідження групи фахівців на чолі з директором Національної бібліотеки (Мадрид), колишнім заввідділом ОП Г.Густавино. У праці проаналізовано основні положення існуючих законодавчих актів про ОП і розроблено принципові вимоги до законодавства. Його завдання - визначити види депонованих документів у якомога ширшому обсязі; покласти відповідальність за збір обов'язкових примірників на одну установу; стандартизувати їх кількість, довівши її до мінімальної; заснувати незалежні національні установи, відповідальні за організацію та виконання закону про ОП; передбачити практичні заходи для регулювання роботи служби ОП, для забезпечення її максимальної діяльності [4, с.7]. Відображення таких положень у законодавстві забезпечить основні функції системи ОП, зокрема й найважливішу - надання матеріалу для підготовки національних бібліографій.

Дослідження зв'язків між законом про ОП і національною бібліографією продовжилося на 39-й сесії IFLA (1973). Головною темою сесії була програма Універсального бібліографічного обліку, яка передбачала комплекс заходів, спрямованих на створення міжнародної системи обміну бібліографічною інформацією. Оскільки програма базувалася на національній бібліографії, а та, в свою чергу, залежала від стану системи ОП та її законодавчого підтримання, то в рамках сесії було поставлене питання про законодавче забезпечення системи ОП. Базою розгляду цього питання і прийняття рішень по ньому було дослідження заступника директора Національної бібліотеки ім.Кирила і Мефодія, зав. Національним бібліо-графічним центром Болгарії К.Зотової [8]. У дослідженні визначалося, що для розвитку й чіткого функціонування в країні системи ОП та повноти відображення документальних потоків у національних бібліо-графічних посібниках принциповими мають бути положення закону про видовий склад депонованих документів, максимальна централізація депонування усіх документів у національні бібліотеки чи бібліографічні центри, на які покладено функції національної бібліографії, передбачені суворі санкції за порушення закону про ОП.

Для розвитку національної бібліографії важливим було положення про розповсюдження закону про ОП на ті видання, які вийшли за кордоном певної держави, але автори їх є її громадянами. У підсумковому доку-

менті сесії було підтримано ці положення і прийняте рішення про подальшу розробку в рамках ЮНЕСКО/IFLA питання законодавчого забезпечення системи ОП та визначенні його ролі в національній бібліографії. На основі цього рішення з'явилося дослідження німецького бібліографа, заступника директора Німецької бібліотеки в Лейпцигу, голови Комісії з бібліографії IFLA Г.Помассла «Порівняльний огляд національних бібліографій» [11]. У розділі, присвяченому законодавству про ОП, обґрунтовувалися значущість закону взагалі і його окремих положень для розвитку НБ; на конкретних прикладах розкривався зв'язок між виданнями органів національної бібліографії та законом про ОП. З потребами національної бібліографії Г.Помассл пов'язав і визначення обов'язкового примірника: «Термін охоплює всі публікації, які мають будь-яку інформаційну цінність, літературне або художнє значення і відповідно законодавству передаються у визначені заклади для реєстрації органами національної бібліографії» [11, с.15]. Автор підсумовує: законодавство про ОП - необхідна умова розвитку ефективного національного бібліографічного обліку; законодавство має закріпити положення про надходження ОП у ті заклади, які займаються підготовкою системи видань НБ. Аналіз законодавства про ОП Г.Помассл продовжив і результати оголосив на Міжнародному конгресі з національної бібліографії (ЮНЕСКО/IFLA) у 1977 р. [12]. У підсумковому документі конгресу обґрунтовувалася необхідність приведення у відповідність з вимогами національної бібліографії діючих та розроблюваних законів про ОП, які мали містити положення про співвідношення ОП та НБ.

Подальшим розвитком у дослідженнях законодавства про ОП, які проводилися під егідою ЮНЕСКО/IFLA, стала робота фахівця з Канади Дж.Лунна [10]. Зв'язки між законом про ОП і НБ визначалися тим, що першорядним завданням системи ОП було: забезпечення збору національних видань заради їх збереження та забезпечення функціонування системи НБ. Цим завданням має підпорядковуватися закон про ОП.

1987 р. в рамках ЮНЕСКО/IFLA було проведено ще одне дослідження стану законодавства про ОП відповідно з потребами НБ [9], у якому з практичної точки зору визначалися види депонованих документів, правила депонування обов'язкових примірників і функції депозитаріїв щодо випуску покажчиків національної бібліографії.

У 1992-1997 р. розробка моделі закону про ОП ведеться згідно з програмою IFLA «Загальна доступність публікацій», яка охоплює всі напрями бібліотечної діяльності і має безпосереднє відношення до усіх, хто пов'язаний з видавничою справою, збереженням, розповсюдженням та використанням інформації [7]. IFLA взяла на себе обов'язки по підготовці основних положень закону про ОП. Ці положення були науково обґрунтовані висококваліфікованими спеціалістами, які

в своїй практичній діяльності безпосередньо мали відношення до функціонування системи національної бібліографії і ролі в ній закону про ОП (Г.Густавино, Г.Помассл, Дж.Лунн). Пропоновані положення публікувалися в професійній пресі, де з ними могли ознайомитися практики, і виносилися на обговорення авторитетних фахових форумів. Причетність практиків до розробки положень закону - це змога запобігти недосконалості й практичній неспроможності виконання цих положень. Участь науковців у розробці положень закону - необхідна умова тривалості законодавчого акту: закон мусить відображати ідеї, які випереджають час і практику, синтезувати світовий досвід. На жаль, IFLA до розробки моделі закону про ОП залучала лише фахівців бібліотечної та бібліографічної галузі, а необхідно було б запросити й видавців та друкарів, тобто депозиторів обов'язкових примірників, оскільки вони мають безпосереднє відношення до функціонування системи ОП і відповідальні не менше, ніж бібліотечно-бібліографічні фахівці, за стан функціонування в країні системи НБ. Зважаючи на роль ОП у бібліотечно-бібліографічній діяльності, розвитку культури й збереженні національної спадщини, доцільно було б створити спеціальну секцію при IFLA, яка розглядала б питання ОП взагалі і його законодавчого забезпечення зокрема, залучивши до цієї роботи професійні об'єднання тих, хто причетний до функціонування системи ОП (авторів, видавців, друкарів, бібліотечних працівників, бібліографів).

Як показує міжнародний досвід, завдання бібліотечних об'єднань у розвитку системи НБ України - сприяти розробці і прийняттю закону про ОП. Бібліотечні й суміжні професійні об'єднання мають утворити спільну групу, яка б постійно займалася питаннями розробки фахових моделей законних та підзаконних актів у галузі бібліотечної справи, преси та інформації. Така міжгалузєва група залучала б до співробітництва фахівців-науковців, практиків, юристів. Першою спробою могла б стати розробка фахової моделі закону про ОП, оскільки цей закон об'єднує всіх, хто займається створенням, виготовленням, розповсюдженням, зберіганням і використанням документів усіх видів. Етапи такої роботи: вивчення міжнародного досвіду законодавчого забезпечення системи ОП, вивчення законодавчого забезпечення її в Україні, розробка теоретичних і практичних аспектів системи та безпосередньо розробка моделі й передача її юридичним органам для оформлення за діючими правилами законотворчої діяльності. Така організація діяльності зумовила б первинність розробки фахової моделі (тобто моделі науково обґрунтованої і практично вивіреної, підготовленої фахівцями певних галузей) над юридичною моделлю (моделлю, яка приймається законодавчим органом). Принцип первинності фахової моделі зумовив би прийняття життєспроможних законодавчих актів. Розробка фахових моделей законодавчих актів могла б стати одним з напрямів діяльності бібліотечних об'єднань в Україні.

1. Багрова И.Ю. Вопросы универсального библиографического учета на 39-й сессии Международной федерации библиотечных ассоциаций // Сов. библиогр. - 1973. - №6. - С.3-15.
2. Библиотеки мира: Долгосрочная программа Международной Федерации библиотечных ассоциаций. - М., 1965. - С.24-26.
3. Гашишани Л.А., Багрова, Фартунин Ю.И. Международный конгресс по национальной библиографии // Сов. библиогр. - 1978. - №1. - С. 99-100.
4. Густавино Г. Проблемы обязательного экземпляра // Бюл. ЮНЕСКО для библиотек. - 1968. - Т.22 - №1. - С.2-7.
5. Заеревич В.В. Законодательная деятельность библиотечных ассоциаций: проблемы и перспективы // Научн. и техн. б-ки. - 1992. - №1. - С.24-28.
6. Лютова К.В., Скрипкина Т.И. XXIX сессия Совета Международной Федерации Библиотечных Ассоциаций // Библиотекведение и библиогр. за рубежом. - 1964. - Сб.13. - С.50-64.
7. Программы ИФЛА на 1992-1997 гг. // Информ. бюл. БАЕ. - 1993. - Вып.1. - С.41-46.
8. Зотова К. Универсальный библиографский контроль - международная система за отчет и обмен на библиографскую информацию // Библиотекар. - 1975. - №11. - С.42-45.
9. IFLA International Office for UBS: The national bibliographies: present role and future development. - Paris: UNESCO, 1987. - 42 p.
10. Lunn J. Guidelines for legal deposit legislation. - Paris: UNESCO, 1981. - 36 p.
11. Pomassl G. Comparative survey of existing national bibliographies. - Paris: UNESCO, 1975. - 127 p.
12. Pomassl G. Survey of existing legal deposit laws. - Paris: UNESCO, 1977. - 91 p.